

Structural Pressures and Purposeful Planning for Migration: A Qualitative Exploration Among High School Students in Yazd

Faezeh Shamsaddin Qotrom^I , Seyed Alireza Afshani^{II} , Ali Ruhani^{III}

 <https://doi.org/10.22084/csr.2025.30764.2356>

Received: 2025/04/08; Revised: 2025/05/29; Accepted: 2025/07/15

Type of Article: **Research**

Pp: 255-278

Abstract

In recent years, migration has emerged as a major concern among adolescents, gaining new meaning and direction among students as an individual path toward a desirable future. This study aims to explore the planning process of students regarding migration. Conducted with a qualitative approach and grounded theory methodology, the research utilized in-depth semi-structured interviews for data collection. Using purposive and theoretical sampling, 25 high school students from Yazd, who were actively considering migration, were selected as participants. The data were analyzed through open, axial, and selective coding. The main categories extracted include economic instability, fear of career failure, anti-elite policies, the erosion of aspirations, and development of language skills, initial financial actions, and navigating the application process. According to the findings, students perceive migration as part of their future plans and are taking practical and goal-oriented steps such as improving language proficiency, increasing awareness about destination countries, researching migration pathways, and enhancing personal capabilities. These efforts reflect not only the emergence of a migratory identity among adolescents but also indicate that their decisions are shaped and directed within the context of specific, experienced structural conditions.

Keywords: Migration, Students, Planning, Migration Identity, Yazd City.

I. M.A. in Social Sciences Research, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

II. Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran (Corresponding Author).

Email: afshanalireza@yazd.ac.ir

III. Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran.

Citations: Shamsaddin Qotrom, F., Afshani, S. & Ruhani, A., (2025). "Structural Pressures and Purposeful Planning for Migration: A Qualitative Exploration Among High School Students in Yazd". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 14(26): 255-278. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.30764.2356>

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_6152.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University.

Copyright © 2025 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

Goal-oriented planning refers to a process in which individuals, based on an evaluation of resources, barriers, opportunities, and personal goals, gradually design and pursue actions to achieve a specific objective. Among adolescents, this planning and decision-making process is shaped by various factors, including the family environment, the education system, economic and social conditions, and exposure to media and social networks. In recent years, there has been a growing trend of migration among adolescents and young adults, as many view migration as a path toward academic, professional, and social advancement. This phenomenon is driven by factors such as bleak economic prospects, social inequality, job insecurity, restricted personal freedoms, and limited opportunities for growth. Studies have shown that adolescents growing up in contexts with constrained resources and uncertain futures are more likely to consider migration as an alternative means of achieving their goals.

For some students, the idea of migrating from Iran for education and a better life emerges as a cherished dream from childhood and adolescence. This indicates the emergence of a migration-oriented culture in which Iran is perceived to have lost its appeal for retaining its youth. Based on the first author's field observations as a high school teacher, some students initiate purposeful preparations for migration and take planned steps toward realizing this goal. Given the critical role of youth in providing human capital and sustaining national development, this study seeks to address a central research question: How does the process of migration-oriented action develop among high school students?

2. Materials and Methods

To gain a deep understanding of how migration identities are formed and migration plans are developed among students, and to explore their lived experiences, this study adopted a qualitative approach using grounded theory methodology. The systematic grounded theory approach by Strauss and Corbin was selected for its ability to uncover meaningful social processes and participant actions. The study population comprised upper secondary school students in Yazd who expressed a desire and intent to migrate. Purposeful and then theoretical sampling was employed to maximize diversity and richness in the data. In total, 25 students from three grade levels and various academic disciplines (including humanities and arts) across schools in different urban contexts participated.

Data were collected through semi-structured interviews, each lasting between 40 and 180 minutes. These interviews used open-ended, flexible questions to explore students' experiences, attitudes, and actions related to migration. Interviews continued until theoretical saturation was reached—when no new dimensions emerged from additional data. Data analysis proceeded through open, axial, and selective coding. Open coding involved identifying initial concepts from the data; axial coding examined relationships among categories; and selective coding led to the formation of the core category, “being on the path”, which organized all other categories. To enhance data credibility, strategies such as member checking, triangulation with field notes, and data validation were employed.

3. Data

Through detailed, line-by-line analysis of interview transcripts, a set of concepts, subcategories, and main categories emerged, culminating in the formation of the core category: being on the path. This core

concept was developed from 12 main categories, 36 subcategories, and 167 concepts, including economic instability, job failure anxiety, anti-elite policies, wasted aspirations, language skill development, initial financial steps, and application-related actions.

These categories reflect concrete actions taken in preparation for migration—particularly for accumulating cultural capital and improving one’s social position in the destination country. Such actions demonstrate individual agency in navigating structural constraints and turning aspirations into action.

4. Discussion

Participants in this study engage in various efforts to expedite the migration process. These include learning and mastering foreign languages and increasing academic engagement. Many work to improve their grades, build strong academic and professional resumes, and pursue opportunities to apply to foreign universities. They also prepare for the complexities of the migration process. In parallel, they pursue income-generating activities to finance migration costs—efforts that are consistent with findings by Ghamarian et al. (2020), Hosseinpour et al. (2020), and Giffin (2023). These strategies reflect comprehensive and deliberate efforts to achieve migration and improve life conditions.

For these students, migration is not an impulsive or emotional act—it is a calculated pursuit. Given the selective nature of migration, only those who build strong qualifications (e.g., language proficiency, academic, artistic, and athletic achievements) meet the criteria for being “migration-ready.” From Lary Sjaastad’s rational choice perspective, migration is seen as a calculated decision made based on personal capacities. One key factor is financial planning: migrants compare living costs in the destination with potential savings at home. Accordingly, the students in this study pursue income-generating opportunities—even in specialized areas such as teaching or translation—to rationally plan their migration and minimize financial hardship by achieving self-sufficiency.

5. Conclusion

Recent studies confirm that migration and brain drain in Iran are not new phenomena. However, the increasing prevalence of migration-related mindsets—particularly among adolescents—has added new layers of complexity. Alarming, the emergence of migration aspirations among younger age groups remains under examined. This study explored the construction of migration-related actions among 25 upper secondary students in Yazd and analyzed their role in migration decision-making. The findings are presented in the form of a theoretical framework.

The theoretical schema highlights how broader socio-economic structures shape migration agency among students. Occupational failures, an inefficient economic system, entrenched inequalities, and crushed ambitions drive students toward active migration efforts rather than passivity. As their migration identities become stronger, they view migration as a pathway to escape local limitations and pursue their ideal life-worlds. This transformation reflects a shift from hope in domestic futures to a search for better opportunities abroad.

Given students’ internal construction of the migration path, we recommend targeted interventions that can help reconstruct their future outlooks. Creating opportunities for goal realization and a sense of purpose within the country, reducing feelings of marginalization by the educational and economic

systems, and enhancing perceptions of individual efficacy in the local context could provide realistic alternatives to migration.

Acknowledgments

This article is based on the first author's Master's thesis in Social Science Research, completed at the Faculty of Social Sciences, University of Yazd. The authors sincerely thank all the students who participated in the study, making data collection possible. We are also grateful to the article reviewers whose constructive feedback helped improve the quality of this work.

Author Contributions

All authors contributed equally to the preparation of this article.

Conflict of Interest

The authors declare no conflicts of interest and affirm compliance with publication ethics in all citations and references.

فشارهای ساختاری و برنامه‌ریزی هدفمند برای مهاجرت: کاوشی کیفی در بین دانش‌آموزان یزدی

فائزه شمس‌الدین قطرم^I، سید علیرضا افشانی^{II}، علی روحانی^{III}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22084/csr.2025.30764.2356>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۹، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۰۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۴

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۲۵۵-۲۷۸

چکیده

مهاجرت در سال‌های اخیر به یکی از دغدغه‌های مهم نوجوانان تبدیل شده و در میان دانش‌آموزان به عنوان یک مسیر فردی برای آینده‌ای مطلوب، معنا و جهت‌مندی تازه‌ای یافته است. این پژوهش، با هدف واکاوی فرآیند برنامه‌ریزی دانش‌آموزان برای مهاجرت انجام شده است. پژوهش حاضر، با رویکرد کیفی و روش داده‌بنیاد بوده و به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته استفاده شده است. با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و نظری، ۲۵ نفر از دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه یزدی که در مسیر مهاجرت قرار داشتند، به عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شدند. سپس با استفاده از کدگذاری باز، محوری و گزینشی یافته‌های پژوهش تحلیل شد. مقولات استخراجی شامل بی‌ثباتی اقتصادی، فویبای ناکامی شغلی، سیاست نخبه‌گریز، هرز رفتن آرزوها، گسترش مهارت‌های زبانی، اقدامات اولیه مالی و در مسیر اپلای است. با توجه به یافته‌ها، دانش‌آموزان مهاجرت را به عنوان بخشی از برنامه آینده خود در نظر گرفته‌اند و با تقویت مهارت‌های زبانی، افزایش آگاهی درباره مقصد، تحقیق در مورد مسیرهای مهاجرت و گسترش توانمندی‌های فردی، گام‌هایی عملی و هدفمند در این مسیر برمی‌دارند. این اقدامات نه تنها بازتابی از شکل‌گیری یک هویت مهاجرتی در میان نوجوانان است، بلکه نشان می‌دهد تصمیم آن‌ها در بستر شرایط ساختاری خاص و تجربه‌شده، شکل گرفته و جهت یافته است.

کلیدواژگان: مهاجرت، دانش‌آموزان، برنامه‌ریزی، هویت مهاجرتی، شهر یزد.

I. کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

II. استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

Email: afshanalireza@yazd.ac.ir

III. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

ارجاع به مقاله: شمس‌الدین قطرم، فائزه؛ افشانی، سیدعلیرضا؛ و روحانی، علی، (۱۴۰۴). «فشارهای ساختاری و برنامه‌ریزی هدفمند برای مهاجرت: کاوشی کیفی در بین دانش‌آموزان یزدی». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۴(۲۶): ۲۵۵-۲۷۸. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.30764.2356>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_6152.html?lang=fa

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۴. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی سینا است.
این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

۱. مقدمه

نوجوانی یکی از مهم‌ترین مراحل رشد انسان است که در آن تغییرات گسترده‌ای در ابعاد زیستی، شناختی، اجتماعی و عاطفی رخ می‌دهد. در این دوره، افراد به تدریج از وابستگی‌های کودکی فاصله گرفته و به سمت استقلال و مسئولیت‌پذیری پیش‌تر حرکت می‌کنند. این مرحله از زندگی، زمان شکل‌گیری هویت فردی، اجتماعی و حرفه‌ای است که تأثیر عمیقی بر مسیر آینده نوجوان خواهد داشت. یکی از مهارت‌های کلیدی که در این دوران باید توسعه یابد، برنامه‌ریزی و آینده‌نگری است که بر اساس آن، فرد می‌تواند اهدافی برای خود تعیین کرده و مسیر دست‌یابی به آن‌ها را مشخص کند (استینبرگ^۱، ۲۰۱۷). «برنامه‌ریزی هدفمند»^۲ به فرآیندی اطلاق می‌شود که در آن فرد بر پایه ارزیابی امکانات، موانع، فرصت‌ها و اهداف شخصی، اقداماتی را تدریجی برای رسیدن به هدفی مشخص طراحی و دنبال می‌کند. فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری نوجوانان تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله محیط خانوادگی، نظام آموزشی، شرایط اقتصادی و اجتماعی، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی قرار دارد (هکمان و موسو^۳، ۲۰۱۴).

در سال‌های اخیر، روند مهاجرت میان نوجوانان و جوانان افزایش یافته است، چراکه بسیاری از آن‌ها، مهاجرت را به عنوان راهی برای پیشرفت تحصیلی، شغلی و اجتماعی در نظر می‌گیرند. این پدیده تحت تأثیر عواملی هم‌چون چشم‌انداز نامطلوب اقتصادی، نابرابری‌های اجتماعی، عدم امنیت شغلی، نبود آزادی‌های فردی و فرصت‌های محدود برای پیشرفت است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که نوجوانانی که در جوامعی با امکانات محدود و چشم‌انداز نامشخص برای آینده رشد می‌کنند، احتمال بیش‌تری دارد که مهاجرت را به عنوان یک راه حل جای‌گزین برای دست‌یابی به اهداف‌شان در نظر بگیرند (کاستلز^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). از سوی دیگر، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی با ارائه تصاویر آرمانی از زندگی در کشورهای توسعه‌یافته، تصورات نوجوانان را در مورد مهاجرت تقویت می‌کنند و باعث می‌شوند که آن‌ها مهاجرت را به عنوان تنها گزینه برای موفقیت و تحقق رؤیاهایشان در نظر بگیرند. این امر به‌ویژه در میان دانش‌آموزان کشورهای در حال توسعه مشاهده می‌شود، جایی که آن‌ها با وجود توانمندی‌های فردی بالا، احساس می‌کنند که فرصت‌های لازم برای پیشرفت در کشورشان فراهم نیست (کینگ و راقورام^۵، ۲۰۱۳). بر اساس آمار سازمان‌های جهانی نظیر بانک جهانی و سازمان ملل، بیش از ۲/۰۶ میلیون نفر ایرانی در خارج از مرزهای ایران اقامت دارند که حدوداً برابر با ۲/۲ درصد جمعیت ایران می‌باشد (رصدخانه مهاجرت ایران، ۱۴۰۱). هم‌چنین، طبق آمار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، در طول ۱۴ سال گذشته ۶۲ درصد از دانش‌آموزان ایرانی که برنده جوایز المپیادهای علمی جهان بودند، به کشورهای پیشرفته رفته و هم‌اکنون، در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی برجسته جهان در حال تحصیل یا فعالیت هستند (شعبانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۵). ایران به عنوان یکی از سه کشور دارای بالاترین نرخ خروج نخبگان، تحصیل‌کردگان و جوانان در جهان شناخته می‌شود. از هر ۱۲۵ دانش‌آموز المپیادی ایران ۹۰ نفر در دانشگاه‌های آمریکا در حال تحصیل هستند (فیروزه‌سوری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۴).

مهاجرت واقعی افراد به‌طور عمده بر پایه میل به مهاجرت شکل می‌گیرد (ون دالن^۶ و همکاران، ۲۰۰۵). این میل به مهاجرت به معنای ترجیح مهاجرت به ماندن در کشور مادری است. افرادی که میل به مهاجرت دارند، به راحتی این گزینه را انتخاب می‌کنند و در واقع، این میل به مهاجرت عاملی کلیدی در فرآیند تصمیم‌گیری آن‌ها برای ترک وطن به‌شمار می‌رود. به عبارت دیگر، همه افرادی که به‌طور جدی و عملی برای مهاجرت اقدام می‌کنند، دارای میل به مهاجرت هستند. این تمایل به مهاجرت می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی از جمله شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی یا حتی فرهنگی کشور مبدأ باشد (کارلینگ و کالینز^۷، ۲۰۱۷).

مهاجرت زمانی که در یک جامعه رایج شود، می‌تواند بر سبک زندگی اعضای آن جامعه تأثیر بگذارد. این پدیده را می‌توان «مهاجرت به مثابه یک امکان» نامید در برابر «مهاجرت به مثابه یک اقدام». تفاوت این دو مفهوم و نحوه تأثیرگذاری‌شان را می‌توان با تصور شهری که ساکنان آن در رؤیای زندگی در شهر دیگری به‌سر می‌برند، بهتر درک کرد. در این حالت هر اتفاقی در این شهر و برای مردم این شهر به بحرانی حل‌ناشدنی تبدیل می‌شود؛ زیرا اهالی شهر به جای حل مشکل به فکر رفتن به شهر مورد علاقه خود هستند. نتیجه این امر، تشدید بحران‌هاست، که آن

هم به نوبه خود افراد را بیش‌تر قانع می‌کند که این شهر دیگر جای ماندن نیست. نتیجه این گرایش چیزی جز ویرانی شهر نخواهد بود (آسایش و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۳-۵۴). پس باید تفاوت بین تمایل به مهاجرت و تصمیم به مهاجرت را در نظر گرفت. تمایل به مهاجرت به معنای آرزو، خواست یا احساس نیاز فرد برای ترک کشور است. این افراد ممکن است به‌طور مستمر در فکر تغییر وضعیت خود باشند بدون این‌که به مرحله برنامه‌ریزی یا اقدام برسند. در مقابل، تصمیم به مهاجرت به مرحله‌ای از عمل و برنامه‌ریزی اشاره دارد که در آن فرد نه تنها خواستار ترک کشور است، بلکه برای انجام این کار اقداماتی را انجام می‌دهد (صادقی و سیدحسینی، ۱۳۹۷).

در ذهن برخی از دانش‌آموزان، مهاجرت از ایران برای تحصیل و زندگی از دوران کودکی و نوجوانی یک رؤیای شیرین است. به این معنا که ما امروزه با یک فرهنگ مهاجرت مواجه هستیم و ایران در این زمینه جذابیت خود را برای نگهداری از اعضایش را از دست داده است (شهریاری‌پور و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۲). بر اساس مشاهدات میدانی پژوهش‌گر در مقام دبیر، برخی دانش‌آموزان با رویکردی هدفمند فرآیند آمادگی برای مهاجرت را آغاز کرده و در جهت تحقق آن اقداماتی برنامه‌ریزی شده انجام می‌دهند. با توجه به نقش کلیدی این قشر در تأمین سرمایه انسانی و تداوم چرخه توسعه ملی، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که فرآیند شکل‌گیری کنش‌های مهاجرتی در میان دانش‌آموزان چگونه رخ می‌دهد؟

۲. مبانی نظری پژوهش

آشنایی با حوزه ادبیات نظری تحقیق در کار کیفی، به شناخت گستره و سطح دانش محقق منجر می‌شود و وی را در ورود به میدان تحقیق یاری می‌رساند. به همین دلیل، سعی شده است نظریه‌های موجود در عرصه جامعه‌شناسی را که در رابطه با موضوع تحقیق هستند، ارائه شود.

نظریه انتخاب عقلانی که ریشه در اقتصاد کلاسیک دارد، بیان می‌کند که افراد همواره به دنبال حداکثرسازی مطلوبیت^۸ هستند. یعنی انسان‌ها تصمیم‌های خود را بر اساس محاسبه دقیق منافع و هزینه‌ها می‌گیرند و انتخابی می‌کنند که بیش‌ترین سود را برای شان به همراه داشته باشد (بیکر^۹، ۱۹۷۶). در حوزه مهاجرت، این نظریه توضیح می‌دهد که افراد معمولاً با مقایسه شرایط کشور مبدأ و مقصد، تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. برخی از عواملی که در این مقایسه در نظر گرفته می‌شوند، عبارت‌اند از: میزان دستمزد و فرصت‌های شغلی (اگر کشور مقصد درآمد بالاتری داشته باشد، احتمال مهاجرت افزایش می‌یابد). شرایط زندگی و کیفیت خدمات عمومی (نظام آموزشی و بهداشتی قوی‌تر می‌تواند انگیزه‌ای برای مهاجرت باشد). ثبات سیاسی و اجتماعی (مهاجران اغلب به دنبال کشورهایی هستند که امنیت و آزادی بیش‌تری را فراهم کنند). بنابراین، در این نظریه، مهاجرت یک انتخاب آگاهانه و حساب‌شده است که به منظور بهبود شرایط زندگی و دستیابی به آینده‌ای بهتر انجام می‌شود (مسی و همکاران^{۱۰}، ۱۹۹۳).

«لاری ساستاد»^{۱۱} نیز معتقد است، افراد میزان سرمایه انسانی خود را در مقصد با موقعیتی که در کشور مبدأ دارند مقایسه می‌کنند. اگر بازده خالص حاصل از سرمایه‌گذاری در مقصد بیش‌تر از بازده در کشور مبدأ باشد، فرد تصمیم به مهاجرت می‌گیرد. ساستاد در الگوی خود به هزینه‌های مهاجرت و درآمدهای قابل انتظار در دو موقعیت مبدأ و مقصد اشاره می‌کند و این عوامل را از مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر بر مهاجرت می‌داند. هزینه‌های مهاجرت شامل هزینه‌های مالی نظیر هزینه سفر، تفاوت در هزینه‌های زندگی و درآمد پیشین در هنگام مهاجرت است. هم‌چنین هزینه‌های روانی مانند جدایی از خانواده و دوستان نیز باید در نظر گرفته شود. فرد مهاجر تمامی این هزینه‌ها را بررسی کرده و درآمد مورد انتظار در مقصد را با درآمد پیشین خود مقایسه می‌کند. اگر هزینه واقعی مهاجرت کم‌تر از درآمد قابل انتظار در مقصد باشد، فرد به مهاجرت اقدام می‌کند. این دیدگاه به خوبی نشان‌دهنده این است که تصمیم‌گیری در زمینه مهاجرت تنها یک فرآیند احساسی نیست بلکه یک ارزیابی منطقی و اقتصادی نیز دارد (لهسایی‌زاده، ۱۳۶۸).

رویکرد گزینشی بودن مهاجرت هم بر خلاف تصور ساده از مهاجرت به عنوان یک تصمیم فردی و تصادفی، آن را به عنوان یک فرآیند پیچیده و گزینشی معرفی می‌کند. به عبارت دیگر، مهاجران یک نمونه تصادفی از جمعیت نیستند و ویژگی‌های خاصی دارند که آن‌ها را به مهاجرت ترغیب می‌کند. مهاجرت، فرآیندی گزینشی است؛ یعنی، همه مردم مهاجرت نمی‌کنند، تنها بخش خاصی از مردم به این اقدام دست می‌زنند. تمرکز بر تحلیل ویژگی‌های فردی مهاجران و مقایسه آن‌ها با افرادی است که مهاجرت نمی‌کنند. به همین دلیل، تحلیل رفتار مهاجرتی بر اساس ویژگی‌های فردی یکی از رویکردهای اساسی در مطالعه و تبیین مهاجرت محسوب می‌شود (لیچر و دیجانگ، ۱۹۹۰). «پیتز دیکنز» بر اهمیت همزمان عامل و ساختار تأکید دارد و این نکته را نقطه شروع تحلیل خود می‌داند. از نظر او، انسان‌ها محیط اجتماعی و فضایی خود را درک می‌کنند و به‌طور فعال از آن برای ساختن زندگی خویش و نظام‌های اجتماعی که بخشی از آن هستند استفاده می‌کنند (دیکنز، ۱۳۷۷: ۱۰). افراد به گونه‌ای فاصله‌ای بین خود و جهانی که فهم آن برای شان دشوار است، ایجاد می‌کنند. دیکنز این فاصله‌گذاری را «تلاش‌های گریز» می‌نامد (قانع‌ی‌راد، ۱۳۸۸). تلاش برای گریز در واقع تلاش برای بازسازی امنیت هستی‌شناختی و یافتن خود است، و بر اساس آن افراد به سمت مکان‌هایی حرکت می‌کنند که بتوانند در آن جا استقلال و هویت خود را به دست آورند (افروغ، ۱۳۹۶: ۸۰).

از نظر «اورت اس‌لی»^{۱۳} (۱۹۹۶) چهار عامل مهم در تصمیم‌گیری برای مهاجرت بین‌المللی مؤثرند: اول، عوامل موجود در مبدأ که شامل انگیزه‌ها و موانع هستند؛ دوم، عوامل موجود در مقصد که باعث جذب و کشش افراد می‌شوند؛ سوم، موانع مهم در مسیر مهاجرت از مبدأ به مقصد، که به عنوان موانع مداخله‌گر شناخته می‌شوند؛ و چهارم، خصوصیات فردی و شخصی مهاجران (بزرگ‌زاد و همکاران، ۱۳۹۸). بر اساس این نظریه، اگر برآیند عوامل برانگیزنده و بازدارنده مثبت باشد، فرد مهاجرت نمی‌کند. اما اگر فرد نتواند این تمایل را از بین ببرد و موانع موجود در مسیر مهاجرت نیز تأثیر بازدارنده نداشته باشند، مهاجرت به واقعیت می‌پیوندد و فرد حرکت خود را از مبدأ به مقصد آغاز می‌کند (صادقی‌نژاد و مظلوم‌خراسانی، ۱۳۹۷).

در این پژوهش، با تکیه بر حساسیت نظری برگرفته از چهارچوب تحلیلی، تلاش شده است پدیده مهاجرت دانش‌آموزی نه صرفاً به مثابه یک تصمیم فردی، بلکه در پیوند با ساختارهای اجتماعی و انگیزه‌های عقلانی بررسی شود. نظریه انتخاب عقلانی، کنش مهاجرتی را به عنوان یک تصمیم آگاهانه بر اساس برآورد سود و زیان، تبیین می‌کند. رویکرد لاری ساستاد، بر ابعاد گزینشی تصمیم‌گیری در فرآیند مهاجرت تأکید دارد. تحلیل پیتز دیکنز به پیوند میان ساختارهای کلان (اقتصاد جهانی، سیاست‌های نخبه‌گریز) و رفتار فردی مهاجران می‌پردازد. و در نهایت، نظریه «جاذبه-دافعه لی»، به تبیین علل ریشه‌ای در کشور مبدأ و مقصد کمک می‌کند. این چارچوب‌های نظری، امکان نگاهی چندسطحی، ساختارمند و معطوف به عامل را به فرآیند برنامه‌ریزی مهاجرتی در میان نوجوانان فراهم کرده‌اند.

۳. مروری بر پیشینه پژوهش

کشور ما در بررسی مسئله اجتماعی مهاجرت و گرایش‌های نوجوانان به جامعه خود و سایر جوامع، دچار کمبود اطلاعات است. با وجود این، در این مسیر به پژوهش‌هایی اشاره می‌شود که در زمینه عوامل مؤثر بر مهاجرت بررسی شده است.

تحقیقات «صادقی جعفری» و «شینی‌میرزازاده» (۱۴۰۲)، «صفری» (۱۴۰۱) و «رضایی» و «صادقی» (۱۴۰۰) از بالا بودن میزان تمایل به مهاجرت خبر می‌دهند. هم‌چنین نتایج «فاطمی» و همکاران (۱۴۰۳)، «برشه»^{۱۴} و همکاران (۱۴۰۴) و «قاسمی» و «آنیبا»^{۱۵} (۱۴۰۳) فرسودگی نظام اقتصادی در جامعه مبدأ را عامل مهمی برای مهاجرت افراد می‌دانند. «فلاح حقیقتی» و همکاران (۱۴۰۳)، «شکیباراد» و همکاران (۱۴۰۰)، «اوربانسکی» (۱۴۰۱) و «خالد» و «اوربانسکی»^{۱۶} (۱۴۰۰) در بررسی‌های خود دریافتند که افراد به واسطه رسیدن به شغلی بهتر و دغدغه آینده شغلی مهاجرت می‌کنند. «فاطمی» و همکاران (۱۴۰۳)، «فلاح حقیقتی» و همکاران (۱۴۰۳) و «شکیباراد» و همکاران (۱۴۰۰) معتقدند نظام حکمرانی غیر قابل قبول و عدم شایسته‌سالاری منجر به مهاجرت نخبگان شده است.

«صفری» (۱۴۰۱) و «حسین‌پور» و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که تسلط بر زبان‌های خارجی تأثیر معناداری بر تمایل افراد به مهاجرت دارد. نتایج پژوهش‌های «شکیباراد» و همکاران (۱۴۰۰) و «قمریان» و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد که افراد با داشتن شبکه حمایتی در کشورهای دیگر، برای مهاجرت انگیزه بیشتری دارند. «گیفین»^{۱۷} و همکاران (۱۴۰۳) و «قمریان» و همکاران (۱۳۹۹) دریافتند که افراد شایستگی‌ها و توانمندی‌های خود را پتانسیل و ظرفیتی برای مهاجرت کردن می‌دانند. هم‌چنین «تیمرمان»^{۱۸} و همکاران (۱۴۰۰) و «کارلینگ» و «شول»^{۱۹} (۱۳۹۷) به واکاوی آمادگی مهاجرتی در سنین پایین و در نوجوانی پرداختند و نشان دادند که آن‌ها با شناخت شرایط مبدأ و مقصد، تصمیم خود را بر اساس مسیرهای عملی و امکان‌پذیر سامان می‌دهند.

در بررسی پیشینه‌های مرتبط با مهاجرت، یک خلأ قابل توجه مشاهده می‌شود: بیش‌تر پژوهش‌ها با رویکرد کمی انجام شده‌اند و تلاش کرده‌اند تا تأثیر متغیرهای مشخصی چون وضعیت اقتصادی و سیاسی و سرمایه اجتماعی را بر میل به مهاجرت بسنجند؛ در حالی که مطالعات کیفی که بتوانند به لایه‌های عمیق‌تر تجربیات، انگیزه‌ها و معناسازی‌های فردی بپردازند، بسیار محدودند. در این میان، گروه سنی نوجوان و به‌ویژه دانش‌آموزان، با وجود گستردگی جمعیتی و قرارداشتن در مرحله شکل‌گیری هویت و آینده‌نگری، تا حد زیادی در حاشیه توجه پژوهشی قرار گرفته‌اند. این در حالی است که تحلیل‌های کیفی از تجربه زیسته آن‌ها می‌تواند به درک بهتری از فرآیندهای معناسازی و کنش‌های مهاجرتی بی‌انجامد؛ امری که پژوهش‌های کمی از آن غفلت کرده‌اند. بنابراین به علت پایین آمدن سن مهاجرت لازم است پژوهشی مرتبط با قشر دانش‌آموز و نوجوان صورت گیرد تا با نگاهی جامعه‌شناختی، پیوند میان زمینه‌های ساختاری و کنش‌های مهاجرتی نوجوانان را فهم‌پذیر کرده و روند برساخت تصمیم به مهاجرت را در میان این قشر حساس و آینده‌ساز تحلیل نماید.

۴. روش‌شناسی پژوهش

پارادایم پژوهش این مطالعه بر مبنای رویکرد تفسیری است که بر فهم معانی و تعاملات دانش‌آموزان در ارتباط با تصمیم به مهاجرت تأکید دارد. از منظر فلسفی، این پارادایم به پژوهش‌گر این امکان را می‌دهد که رفتارها و تجربیات مشارکت‌کنندگان را از زاویه دید آن‌ها و در بستر خاص زندگی‌شان درک کند. روش‌شناسی کیفی، که به عنوان ابزار اصلی این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته، به خصوص برای فهم دیدگاه درونی مشارکت‌کنندگان مناسب است و بر توصیف و تحلیل زمینه‌مند پدیده‌ها متمرکز می‌شود (بلیکی، ۱۳۹۶). به دلیل پیچیدگی پدیده مهاجرت، از روش سیستماتیک «اشتراوس و کوربین»^{۲۰} (۲۰۰۸) بهره‌گیری شده است، زیرا این روش به خوبی امکان مطالعه جامعه هدف را که درگیر فرآیندهای مشابه و دارای تجارب و معانی خاص خود از موقعیت‌های اجتماعی هستند، فراهم می‌کند. بر این اساس، می‌توان نظریه‌ای داده‌بنیاد یا برآمده از داده‌ها را از تجربیات پاسخ‌گویان ارائه داد (تریسی، ۱۳۹۴).

این پژوهش در بافت شهری یزد انجام شده و جامعه هدف آن شامل دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه این شهر است. در نهایت ۲۵ نفر از دانش‌آموزان شهر یزد به عنوان مشارکت‌کنندگان انتخاب شدند. در این پژوهش، برای نمونه‌گیری با توجه به جامعه هدف یعنی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر یزد، از روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و نظری استفاده شده است. نمونه‌گیری نظری بر مبنای مفهوم «مقایسه» شکل گرفته است. این بدین معناست که پژوهش‌گر به جست‌وجوی مکان‌ها، افراد و رویدادهایی می‌پردازد که می‌توانند تنوع‌ها را حداکثر کرده و مقوله‌ها را از نظر ویژگی‌ها و ابعاد غنی‌تر سازند (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۷: ۲۱۹). هم‌چنین، منطق نمونه‌گیری هدفمند به معنای انتخاب مواردی است که از نظر اطلاعات غنی بوده و امکان مطالعه عمیق‌تر را فراهم می‌آورند (فلیک، ۱۳۹۹: ۱۳۴).

این دانش‌آموزان دارای دغدغه یا تمایل جدی به مهاجرت هستند و برخی از آن‌ها برای دست‌یابی به این هدف، اقداماتی را نیز آغاز کرده‌اند. از دیگر ویژگی‌های این دانش‌آموزان می‌توان به تجربه‌های شخصی آن‌ها در سفر به کشورهای مختلف، وجود اقوام مهاجر در خانواده و هم‌چنین وضعیت مالی مناسب اشاره کرد. مشارکت‌کنندگان از مدارس مختلف و با پیشینه‌های اجتماعی و تحصیلی متفاوت انتخاب شده‌اند تا تنوع

گسترده‌ای از دیدگاه‌ها و تجارب را در این پژوهش بررسی کنیم. جمع‌آوری نمونه‌ها تا زمانی که اشباع نظری حاصل شد، ادامه داشت. به منظور جمع‌آوری داده‌ها، از مصاحبه نیمه ساختاریافته بهره‌گیری شد. در پژوهش حاضر پس از انجام ۲۵ مصاحبه که در سال ۱۴۰۳ ه.ش. انجام شد اشباع نظری حاصل شد و مدت زمان مصاحبه‌ها از ۴۰ تا ۱۸۰ دقیقه متغیر بود.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانش‌آموزان مشارکت‌کننده در پژوهش، یزد (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Table 1: Demographic Characteristics of Student Participants, Yazd (Authors, 2024).

ردیف	نام	سن	رشته تحصیلی	کشور مقصد مدنظر	ردیف	نام	سن	رشته تحصیلی	کشور مقصد مدنظر
۱	زهرا	۱۶	تجربی	کانادا	۱۴	ساناز	۱۸	گرافیک	ایتالیا
۲	نیایش	۱۶	گردشگری	ایتالیا	۱۵	علی	۱۶	انسانی	فرانسه
۳	روژین	۱۶	تجربی	کانادا	۱۶	میثم	۱۸	ریاضی	آمریکا
۴	مریم	۱۶	تجربی	هلند	۱۷	امید	۱۸	برق	استرالیا
۵	مهديه	۱۷	ریاضی	استرالیا	۱۸	پرهام	۱۷	انسانی	تایلند
۶	حسنا	۱۸	گرافیک	دبی	۱۹	آرش	۱۸	انسانی	آلمان
۷	ستایش	۱۷	ریاضی	کانادا	۲۰	آرمان	۱۷	کامپیوتر	آلمان
۸	فاطمه	۱۷	معماری	آلمان	۲۱	محمد	۱۸	تجربی	کانادا
۹	شقایق	۱۶	حسابداری	انگلیس	۲۲	رضا	۱۸	ریاضی	روسیه
۱۰	ثنا	۱۶	تجربی	کره جنوبی	۲۳	امیر	۱۶	ریاضی	آلمان
۱۱	عسل	۱۸	گرافیک	ایتالیا	۲۴	محمد	۱۶	ریاضی	انگلیس
۱۲	پرینا	۱۸	تجربی	روسیه	۲۵	سام	۱۶	تجربی	کانادا
۱۳	شبنم	۱۶	ریاضی	آلمان					

داده‌های به دست آمده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان با استفاده از روش کدگذاری نظری در سه سطح باز، محوری و گزینشی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در نظریه داده بنیاد، مجموعه مفاهیم مرتبط و مشابه به عنوان مقوله‌های فرعی در نظر گرفته شد و سپس مقوله‌های فرعی مرتبط با یکدیگر، به مقوله‌های اصلی تبدیل شدند. در نهایت، براساس مجموعه مضامین و یافته‌های به دست آمده، مقوله هسته (مرکزی) شناسایی گردید. به طور کلی، پژوهش‌گر متون را به شیوه‌ای قاعده مند و گام به گام و با توجه به سؤالات پژوهش تجزیه و تحلیل کرد تا به مضامین تحقیق دست یابد. تحلیل کیفی به طور کلی فرآیندی غیرخطی و شامل چرخه‌ای از گردآوری و تحلیل داده‌ها است و این تحلیل به شکل مکرر ادامه می‌یابد تا زمانی که پژوهش‌گر بتواند به درک عمیق تری از موضوع یا فرآیند مورد نظر خود برسد. این روش نه تنها به فهم بهتر داده‌ها کمک می‌کند بلکه امکان استخراج بینش‌های جدید و روابط معنادار را نیز فراهم می‌آورد (پاول، ۱۹۹۹: ۲۲۶-۲۲۵).

برای افزایش اعتبارپذیری یافته‌ها، از راهبردهایی چون تبادل مستمر با هم‌تایان علمی استفاده شده است؛ بدین معنا که کدگذاری‌ها، مضامین و تحلیل‌ها در چند مرحله با پژوهش‌گران هم‌سطح مورد بحث و بازنگری قرار گرفت. هم‌چنین، کفایت مرجع با تنوع بخشی به نمونه‌ها و انتخاب مشارکت‌کنندگانی با تجربه‌های متفاوت از مهاجرت،

رعایت شده است. در نهایت، کنترل از سوی اعضاء از طریق بازنمایی نتایج به برخی مشارکت‌کنندگان و دریافت بازخورد آن‌ها در مورد دقت تحلیل‌ها انجام شد، تا تضمین شود که یافته‌ها با تجربیات زیسته آنان هم‌راستا است. در پژوهش کیفی، رعایت هنجارهای اخلاقی و روشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اعتمادسازی با مشارکت‌کنندگان، حفظ محرمانگی اطلاعات، و رعایت حساسیت فرهنگی و موقعیتی در تعاملات میدانی رعایت شده است. هم‌چنین، پژوهش‌گر تلاش داشته تا با بازاندیشی مستمر نسبت به موقعیت خود، از تحمیل سوگیری‌های شخصی به داده‌ها پرهیز کرده و فرایند پژوهش را در مسیر صداقت علمی و وفاداری به روایت‌های مشارکت‌کنندگان هدایت کند.

۵. یافته‌های پژوهش

با تحلیل و بررسی دقیق و خط‌به‌خط متن مصاحبه‌های تحقیق، مفاهیم، مقوله‌های فرعی، مقوله‌های اصلی، موجب شکل‌گیری مقوله هسته در مسیر بودگی شد. در نتیجه این مقوله، از ۱۲ مقوله اصلی، ۳۶ مقوله فرعی و ۱۶۷ مفهوم برساخته شد که در جدول ۲، نشان داده شده است. این مقوله در حقیقت درخصوص انجام اقداماتی که برای مهاجرت لازم است که به منظور انباشت سرمایه فرهنگی و بهبود جایگاه اجتماعی در کشور مقصد انجام می‌شود. این اقدامات نشان‌دهنده عاملیت فردی در مواجهه با محدودیت‌های ساختاری است که میل به تغییر را به عمل تبدیل می‌کند. در مسیر بودگی نشان‌دهنده وضعیت ذهنی و عملی دانش‌آموزانی است که هنوز مهاجرت نکرده‌اند، اما با انگیزه‌ها، فشارها و برنامه‌ریزی‌هایی که دارند، عملاً بخشی از زندگی‌شان را در راستای مهاجرت تنظیم کرده‌اند.

به علت محدودیت فضای مقاله، از ذکر مفاهیم صرف نظر شده است. در ادامه، مقولات اصلی پژوهش در جدول ۲، شرح داده می‌شوند.

جدول ۲: مقوله‌های استخراج‌شده از مصاحبه عمیق با دانش‌آموزان (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Table 2: Categories Derived from In-Depth Interviews with Students (Authors, 2024).

مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
نارضایتی شغلی، ناامیدی از آینده شغلی، درآمدهای حداقلی	فویبای ناکامی شغلی	در مسیر بودگی
ترس از تورم، پول بی‌ارزش، ناترازی دخل و خرج	بی‌ثباتی اقتصادی	
محدودیت نخبگان، حمایت‌نشده‌گی	سیاست نخبه‌گریز	
فقدان سیاست‌های حمایتی، حیف‌شدگی، تجربه بی‌انصافی، حسرت زندگی نرمال، اهداف بی‌سرانجام	هرز رفتن آرزوها	
مسئله‌مندی زنانگی، نفی زنان، نگاه جنسیت‌زده	تبعیض جنسیتی	
تطبیق مهارت با نیازهای کشور مقصد، انتظار مفید بودن، کارآمد بودن	انتظارات در انتظار	
یادگیری زبان‌های متعدد، مهارت‌های زبان‌آموزی، حرفه‌ای شدن در زبان	گسترش مهارت‌های زبانی	
گسترش مهارت‌های ورزشی، گسترش مهارت‌های هنری، گسترش مهارت‌های متنوع	گسترش دامنه مهارتی	
سختی کار، بالا بودن هزینه‌ها، کاهش سطح مالی	چالش‌های اقتصادی مقصد	

اقدامات اولیه مالی	کسب درآمدهای عمومی، کسب درآمدهای تخصصی
در مسیر اپلای	جمع‌آوری سوابق، بورسیه تحصیلی، فعالیت‌های علمی
تقویت هویت مهاجرتی	تغییر سبک زندگی، بازتعریف خود، تعلق‌مندی به مکان دیگر

۱-۵. فویبای ناکامی شغلی

دانش‌آموزان مشارکت‌کننده، در مسیر دست‌یابی به هدف مهاجرت، کنش‌گری فعالی را در دوران نوجوانی خود به نمایش می‌گذارند. این گروه از نوجوانان، بر این باورند که در جوامعی که فرصت‌های برابر برای تمامی افراد مهیا نیست، میزان نارضایتی شغلی به‌طور قابل توجهی افزایش می‌یابد. از این رو، آنان با رویکردی عقلانی، به مقایسه شرایط شغلی موجود در کشور خود با فرصت‌های شغلی کشورهای دیگر می‌پردازند و در صورتی که به این نتیجه برسند که چشم‌انداز روشنی در انتظارشان نیست و نوعی فویبای ناکامی شغلی را تجربه کنند، تمایل بیش‌تری به مهاجرت پیدا می‌کنند. این ترس از عدم موفقیت در زمینه شغلی، به‌عنوان یک عامل انگیزشی قوی، آنان را به سمت جست‌وجوی فرصت‌های بهتر در خارج از مرزها سوق می‌دهد. زهرا در خصوص عدم تناسب تحصیلات با شغل می‌گوید:

«چیزی که فکر منو به سمت مهاجرت برد داستانی بود که آجیم برام تعریف کرده. این‌که فراش مدرسشون فوق لیسانس شیمی داره و برام عجیب شد که یه آدم با این تحصیلات فراش مدرسه‌اس. تحصیلاتش کجا؟ شغلش کجا؟ فهمیدم اینجا اون‌طور که باید و شاید به افراد بها داده نمی‌شه. من می‌ترسم با این شرایط کشور، این وضعیت در انتظار هممون باشه.»

۲-۵. بی‌ثباتی اقتصادی

مسائل و بی‌ثباتی‌های اقتصادی نیز ذهن دانش‌آموزان را برای انجام کار در این سن تأثیر داشته است. در شرایطی که نرخ تورم به‌صورت مستمر افزایش می‌یابد، افراد نه تنها نگران کاهش قدرت خرید خود هستند، بلکه این بی‌ثباتی به ایجاد احساس عدم اطمینان نسبت به آینده اقتصادی منجر می‌شود. در پی تورم‌های فزاینده نیز، آنان نسبت به آینده مالی خود نگران بوده و دیگر نمی‌توانند بر برنامه‌ریزی‌های مالی بلندمدت خود اتکاء کنند. این ناترازی در واقع نتیجه یک چرخه معیوب اقتصادی است که در آن افراد جامعه به دلیل عدم تطابق حقوق با هزینه‌های زندگی، دچار فشارهای مالی می‌شوند و این فشارها برای نوجوانان قابل تحمل نیست. میثم از ناهم‌خوانی دخل و خرج می‌گوید:

«همش باید نگران باشی که فردا چطور از پس خرج و مخارج برمی‌ای. قیمت‌ها هر روز بیش‌تر می‌شه. هر چی هم که سعی می‌کنی پس‌انداز کنی، آخر ماه باز هم کم می‌اری. یچیزی مثل خونه خریدن که واسه من جوون دیگه رؤیا شده.»

۳-۵. تبعیض جنسیتی

دختران مشارکت‌کننده، تبعیض جنسیتی و مسئله‌مندی زنانگی را به شکل‌های گوناگون تجربه کرده بودند. از نظر آنان، نهادهای اجتماعی و فرهنگی به شکلی ساختاری، به محدودیت‌ها و فشارهای بیش‌تری برای زنان دامن می‌زنند. از تبعیض‌های شغلی و تحصیلی گرفته تا فشارهای خانوادگی و اجتماعی، همه این‌ها باعث می‌شود زنان نتوانند به راحتی به حقوق خود دست‌یابند و مسیر رشد برای آن‌ها دشوارتر است. این محدودیت‌ها، همراه با الگوهای فرهنگی مردسالارانه، زنان را به‌طور خاص با موانع گسترده‌ای در حوزه‌های مختلف اجتماعی، شغلی و فردی روبه‌رو می‌کند. فاطمه نبودن شرایط عادلانه برای مشاغل را این‌گونه توصیف می‌کند:

«در خصوص شغل که می‌تونم تا شب براتون مثال بزنم! اولیش مثلاً در خارج ما چقدر قاضی‌های معروف زن داریم اما در ایران یه زن نمی‌تونه به راحتی قاضی بشه. چقدر ورزشکار موفق زن ایرانی که مدالم کسب کردن اما به خاطر حجاب و پوشش رفتن پناهنده شدن تا اونجا بهتر بدرخشند و محدود نباشند، چون تو ایران آینده‌ای براشون نبود. چقدر توی جامعه شنیدیم که وکیل زن نگیری! تو آموزش رانندگی مربی زن نگیری! و این واقعاً بده که جایگاه زنان در جامعه ما اینجوریه.»

۴-۵. سیاست نخبه‌گریز

نوجوانان از سیاست هم برای حمایت از آنان ناامید شده‌اند و سیاست‌ها را حتی نخبه‌گریز نیز می‌دانند. آنان معتقد بودند که نخبگان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و اصلاحات مهم حضور ندارند. حمایت‌نشده‌ی نخبگان مستقل و متعهد به منافع عمومی، نتیجه‌ای از سیاست‌های تمرکزگرا و انحصارگرا در ساختارهای قدرت است. این وضعیت باعث شده است که نخبگان با ایده‌ها و راهکارهای جدید از سیستم حذف شوند یا در حاشیه قرار گیرند. رضا در مورد محدودیت‌های نخبگان می‌گوید:

«واسه نخبه‌ها فقط محدودیت وجود داره، تو هر حیطه‌ای مستعد باشی چه تو علم یا هنر و حتی ورزش، یه مانع جلو پاته. برای همین خیلی‌ها ترجیح میدن برن، میگن حداقل اونجا ارج و قرب دارن و می‌تونن موفق بشن.»

۵-۵. هرز رفتن آرزوها

مقوله «هرز رفتن آرزوها» در روایت‌های دانش‌آموزان به عنوان بازنمایی نمادین از شکاف میان خواسته‌ها و فرصت‌ها ظهور یافته است. مشارکت‌کنندگان، به‌ویژه دانش‌آموزان مستعد و دارای انگیزه تحصیلی، مکرراً به تجربه ناتوانی در تحقق اهداف خود در چهارچوب ساختارهای موجود اشاره کردند. جایی که افراد احساس می‌کنند نه تنها ارتباطی با ساختارهای اجتماعی ندارند، بلکه به نوعی به حال خود رها شده‌اند. بنابراین زمانی که فرصت‌های شغلی و تحصیلی محدود و فضای اقتصادی ناامن باشد، نوجوانان نمی‌توانند با موفقیت به هویت‌یابی خود دست یابند. این بیگانگی و عدم ارتباط مؤثر میان آن‌ها و سیستم موجود باعث می‌شود که خود را «حیف‌شده» بدانند. میثم حس حیف‌شدگی خود را این‌گونه توصیف می‌کند:

«دلیل اصلی مهاجرت به نظر من همین حسیه که در بین ماها زیاد شده، اونم اینکه که ما داریم این‌جا حیف میشیم. من تو حیطه برنامه‌نویسی تخصص دارم اما این‌جا اجازه پیشرفت زیاده ندارم و حتی این احتمال وجود داره که از اینی که الان هستم، پس‌رفت کنم. شرایط پیشرفت و موفقیت رو برای ما مهیا نکردن.»

۶-۵. چالش‌های اقتصادی مقصد

در حالی که مهاجرت برای نوجوانان اغلب نویدبخش فرصت‌های نوین است، این پدیده معمولاً با چالش‌های اقتصادی چشم‌گیری نیز همراه است. در حوزه مهاجرت، انگیزه‌های شخصی از قبیل آرمان بهبود وضعیت مالی، گریز از مسائل اجتماعی یا سیاسی و جست‌وجوی بسترهای پیشرفت، نقش محرک را ایفاء می‌کنند. با این حال، مواجهه با هزینه‌های بالای مهاجرت، می‌تواند بسیاری از افراد را به تأمل و برنامه‌ریزی پیش از اقدام وادارد. در این راستا، اتخاذ تدابیر و راهکارهایی به منظور تخفیف بار مالی مهاجرت، برای آنان اهمیت پیدا کرده است. سام از بازار رقابتی در کشور مقصد خود می‌گوید:

«پیدا کردن کار اون جا اصلاً راحت نیست. خیلی‌ها می‌گن که باید به خاطر رقابت بالا، تجربه بالا داشته باشی. من همیشه فکر می‌کردم که چون زبان انگلیسی رو خوب بلدم، می‌تونم راحت کار پیدا کنم، ولی فهمیدم که فقط این کافی نیست. حتی شنیدم که بعضی‌ها به خاطر ملیت یا این‌که از کدوم کشور اومدن، توی کارهاشون دچار تبعیض می‌شن.»

۷-۵. انتظارات در انتظار

مقوله انتظارات در انتظار اشاره به نوعی آگاهی و درک آینده‌نگرانه در میان دانش‌آموزان دارد که طی آن، مهاجرت نه فقط به عنوان جابه‌جایی مکانی، بلکه به مثابه ورود به یک نظام جدید از ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌مندی‌ها تلقی می‌شود. مشارکت‌کنندگان در خلال گفت‌وگوها از این سخن گفتند که کشور مقصد، افراد را بر پایه شایستگی‌های حرفه‌ای، زبانی، ارتباطی و اجتماعی ارزیابی می‌کند؛ در نتیجه، مهاجر برای آن‌که «پذیرفته شود»، باید از پیش خود را با این انتظارات تطبیق دهد. مهاجر بالقوه باید از سرمایه‌های مورد انتظار در کشور مقصد آگاهی یافته و آن‌ها را در خود انباشته کند، تا مورد پذیرش ساختارهای رسمی و غیررسمی قرار گیرد. درواقع، «انتظارات در انتظار» نوعی کنش پیش‌دستانه برای انطباق با الگوهای پذیرش و موفقیت در کشور مقصد است. برای یک دانش‌آموز، این انتظارات می‌تواند به شکل تلاش برای تقویت مهارت‌های زبانی، توسعه توانایی‌های علمی، و حتی پذیرش الگوهای فرهنگی کشور مقصد تجلی یابد. علی در خصوص پیروی از نیازهای کشور مقصد می‌گوید:

«الان هر جا برید، یه مهارتی باید بلد باشید که به درد اونجا بخوره. مثلاً من زبان انگلیسی رو جدی گرفتم چون تو اکثر کشورها لازمه. یا مثلاً دیدم اگه برنامه‌نویسی بلد باشم، کار پیدا کردن راحت‌تره. اون جا خیلی مهمه که خودتو با محیط‌شون وفق بدی. همه این کارا رو می‌کنم که اگه یه روز رفتم، نگن بلد نیست. چون اونا آدمای بالاستعداد می‌خان.»

۸-۵. تقویت هویت مهاجرتی

تقویت هویت مهاجرتی به فرآیند شکل‌گیری و پرورش یک خودانگاره جدید در فرد اشاره دارد که بر اساس ایده‌ها، ارزش‌ها و انتظارات جامعه مقصد شکل می‌گیرد. این پدیده اغلب در پاسخ به ناراضایتی فرد از جایگاه اجتماعی خود در جامعه مبدأ و جست‌وجوی هویتی متناسب‌تر با آرزوهایش رخ می‌دهد. عوامل ساختاری مانند جهانی‌شدن، ارتباطات دیجیتال و گفتمان‌های غالب درباره موفقیت و پیشرفت در کشورهای دیگر، زمینه‌ساز تقویت این هویت هستند. از سوی دیگر، فرد از طریق یادگیری زبان، آشنایی با فرهنگ و الگوهای رفتاری جامعه مقصد، تلاش می‌کند تا خود را به عنوان عضوی بالقوه از آن جامعه تصور و معرفی کند. در این میان، هویت مهاجرتی نه تنها یک کنش فردی، بلکه بازتابی از فشارها و کنش‌های ساختاری بین جامعه مبدأ و مقصد است. روژین می‌گوید:

«من از همون وقتی که تصمیم گرفتم مهاجرت کنم، از همون بچگی، خودمو یه جورایی یه مهاجر می‌دونم. دیگه هر کاری که می‌کنم، فکر می‌کنم به درد اون جا می‌خوره یا نه. می‌دونم هنوز نرفتم، ولی انگار دارم از الان خودمو برای اون زندگی آماده می‌کنم.»

۹-۵. گسترش مهارت‌های زبانی

یادگیری زبان‌های مختلف باعث افزایش سرمایه فرهنگی فرد می‌شود، که «بوردیو» آن را به عنوان ابزاری برای

تمایز اجتماعی توصیف می‌کند. یک استعداد مهم در زمینه تسهیل مهاجرت و جهانی‌سازی، مهارت‌های زبان‌آموزی است. توانایی یادگیری زبان‌های مختلف به عنوان توانایی صحبت به زبان‌های مختلف به آن‌ها کمک می‌کند تا به سرعت در جامعه مبدأ هم، از فرصت‌های شغلی بیش‌تری بهره‌مند شوند. این مهارت، به عنوان یک ابزار قدرت، به نوجوانان مهاجر این امکان را می‌دهد که نه تنها جایگاه اجتماعی خود را ارتقاء دهند، بلکه از نظر اقتصادی نیز به خودکفایی برسند. نیایش یادگیری زبان‌های متعدد را یکی از اقدامات مهم مهاجرت می‌داند و می‌گوید:

«من در حال زبان‌آموزی و یادگیری زبان هستم چون زبان نیازم. به‌ویژه برای مهاجرت کردن. اصلاً یکی از دلایل من برای یادگیری مهاجرت کردن بود. تقریباً زبان انگلیسی را به خوبی آموخته‌ام. در حال یادگیری زبان ترکی و اسپانیایی هستم و در آینده دوست دارم زبان ایتالیایی و چینی یاد بگیرم به خصوص زبان چینی چون هم آموزشگاه‌های اون وجود داره و این‌که مترجم چینی هم در ایران و هم در دنیا طرفدار زیادی داره.»

۵-۱۰. گسترش دامنه مهارتی

وجود مهارت‌ها با ایجاد سرمایه فرهنگی و اجتماعی در سطح بین‌المللی، نوجوانان را قادر می‌سازد تا به واسطه ورزش از مرزهای ملی عبور کنند و به موقعیت‌های بهتر و فرصت‌های جدیدی در کشورهای خارجی دست یابند. هم‌چنین مهارت‌های هنری نیز به عنوان یک ابزار برای توسعه شخصی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد. مهارت‌های هنری و خلاقانه به عنوان بخشی از سرمایه فرهنگی افراد محسوب می‌شود که می‌تواند در شرایط اجتماعی و اقتصادی خاص ارزش بالایی پیدا کند. علاوه بر این دو مهارت، نوجوانان در تمامی زمینه‌ها به دنبال کسب مهارت و قوی کردن رزومه خود هستند. البته گرایش به حس‌چندبعدی بودن برای آن‌ها بسیار خوشایند است. روژین از مهارت و پتانسیل‌های خود می‌گوید:

«تنیس خاکی که شش سالی هست که هر روز رو با تمرین شروع می‌کنم و فقط به این فکر می‌کنم که یه روزی برم توی یه کشور دیگه که شرایط ورزشی‌شون بهتره و چند ماهیم رفتیم سراغ دو و میدانی و پرتاب نیزه رو هم کار می‌کنم. توی مدرسه ما والیبال بازی می‌کنیم اونم رو دوست دارم. واسه رزومه باید پکیجی از همه حیطه‌ها و مهارت‌ها رو داشته باشی. موسیقی هم که از بچگی پیانو و فلوت کلیدی. کلاً به سازهای کلاسیک بیش‌تر علاقه دارم مثل پیانو و ویلون. دوست دارم که بعدها اگه مثلاً پیانو به حد حرفه‌ای رسیدم اونارو هم ادامه بدم و جزو برنامه‌هامه.»

۵-۱۱. اقدامات اولیه مالی

در دنیای امروز، نوجوانان به‌طور فزاینده‌ای در پی یافتن سازوکارهایی برای دستیابی به استقلال مالی و ارتقای سطح کیفی زندگی خود هستند. در این میان، اشتغال به کار در حوزه‌های گوناگون و کسب درآمد، به عنوان یک استراتژی کارآمد در راستای تأمین منابع مالی لازم برای پوشش هزینه‌های مرتبط با مهاجرت و استقرار در کشورهای دیگر، مورد توجه قرار می‌گیرد. این رویکرد، نه تنها به تأمین بودجه اولیه کمک می‌کند، بلکه با ایجاد تجربه کاری و تقویت مهارت‌های فردی، زمینه را برای انطباق بهتر با شرایط زندگی و بازار کار در محیط جدید فراهم می‌سازد. ثنا از کسب درآمد تخصصی خود می‌گوید:

«وضع مالی خانوادم خوبه اما من برای خودم راه درآمد پیدا کردم. همیشه دوست داشتم که یه شغل خاص داشته باشم که هم خلاقانه باشه و هم بتونم ارزش درآمد خوبی کسب کنم که از مترجمی دارم پول درمیارم.»

۵-۱۲. در مسیر اپلای

با هدف تسهیل مسیر مهاجرت تحصیلی، گردآوری رزومه و سوابق مرتبط و نیز توسعه فعالیت‌های علمی برای نوجوانان، به عنوان یک رویکرد استراتژیک تلقی می‌شود. این فرآیند، با ایجاد آمادگی لازم جهت اپلای در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی بین‌المللی، زمینه‌ساز تحقق اهداف مهاجرتی این گروه از افراد جامعه می‌گردد. از این‌رو، نوجوانانی که در این راستا گام برمی‌دارند، عموماً انگیزه مضاعفی برای پیگیری فرآیند مهاجرت و جست‌وجوی فرصت‌های بهتر در خارج از کشور از خود نشان می‌دهند. این انگیزه، ناشی از مشاهده نتایج ملموس تلاش‌های شان در قالب تقویت رزومه و افزایش شانس پذیرش در مراکز معتبر علمی است. روژین از ارسال مدارک و رزومه خود می‌گوید:

«فقط رزومه که حالا طی چند ده دوازده سال جمع کرده بودم رو برای مدرسه مدنظرم ارسال کردم. رزومه شامل زبان و ورزش و مترجمی و موسیقی. حتی نمراتم در درس‌ها و کارنامه‌هام. نظرات معلمام درباره من. رتبه‌هایی که از طرف مدرسه آورده بودم. همه اینا رو در مجموع ارسال کردم. کلاً باید تو خیلی از حیطه‌های متفاوت فعال باشی فقط مثلاً با درس و یا زبان نمی‌شه. باید تو حیطه‌های مختلف باشه.»

۵-۱۳. مدل پارادایمی پژوهش

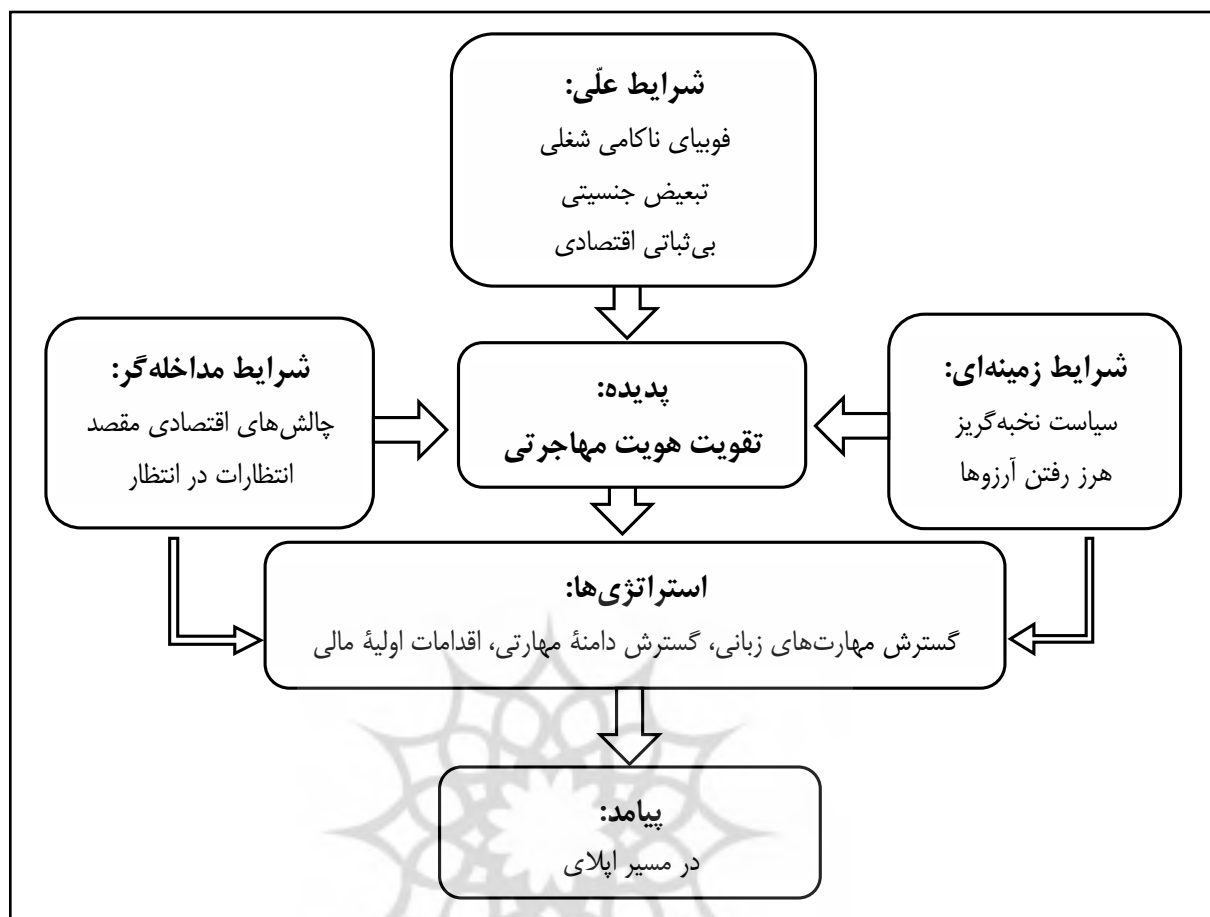
مدل پارادایمی این تحقیق منعکس‌کننده روندها و فعالیت‌هایی است که در بستر تحقیق به وقوع پیوسته‌اند. در مرکز این مدل، پدیده‌ای مرکزی قرار دارد که تمام فعالیت‌ها پیرامون آن سازماندهی می‌شوند. بر اساس این تحقیق، این پدیده مرکزی را می‌توان به عنوان «تقویت هویت مهاجرتی» در نظر گرفت. این مفهوم نشان‌دهنده فرآیندی است که در آن دانش‌آموزان به دلیل شرایط محدود در کشور، خود را از آماده مهاجرت می‌کنند. این پدیده ترکیبی از شرایط نامطلوبی که آنان تجربه کرده‌اند به همراه اقدامات فعالانه‌ای که در راستای مهاجرت انجام می‌دهند. داده‌ها نشان می‌دهند که شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر، عوامل تأثیرگذار بر این زیست سیالانه در دانش‌آموزانی که به فکر مهاجرت هستند، می‌باشد (شکل ۱).

۶. نتیجه‌گیری

نتایج تحقیقات در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که مهاجرت و فرار مغزها در ایران پدیده جدید و نوظهور نیست، اما گسترش مهاجرت و ذهنیت آن در چند سال اخیر و به‌ویژه در بین نوجوانان از پیچیدگی خاصی برخوردار است. نکته قابل توجه این است که پدیده شکل‌گیری ذهنیت مهاجرت در میان دانش‌آموزان و نوجوانان مغفول مانده است. در حالی که این مسئله به سنین پایین‌تر نیز نفوذ کرده است. در پژوهش حاضر به واکاوی فرآیند برساخت کنش‌های انجام‌شده در بین ۲۵ نفر از دانش‌آموزان دوره دوم شهر یزد و نقش آن در تصمیم آنان برای مهاجرت پرداخته شد. نتایج این پژوهش در قالب یک طرح‌واره نظری ارائه شده است.

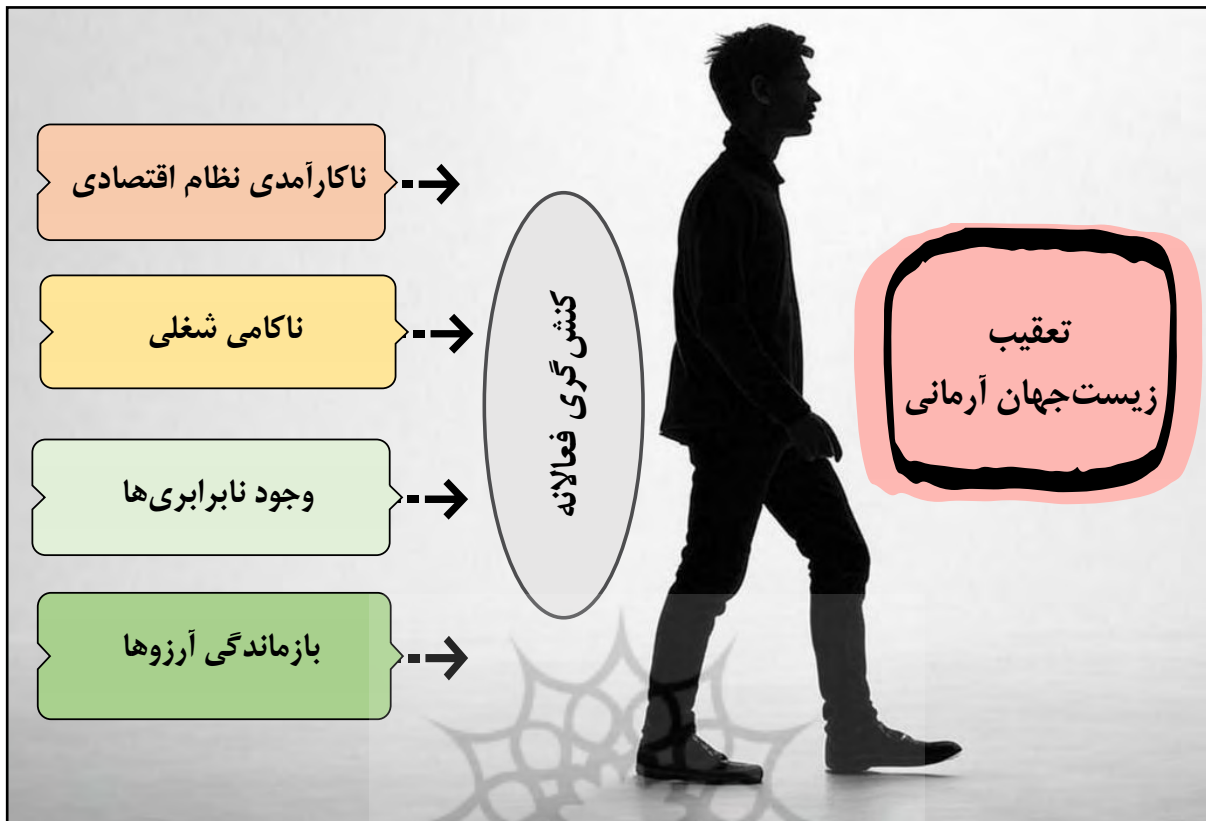
این طرح‌واره (شکل ۲) نشان‌دهنده تأثیر ساختارهای کلان اقتصادی و اجتماعی بر شکل‌گیری کنش‌گری مهاجرتی در میان دانش‌آموزان است. ناکامی‌های شغلی، ناکارآمدی نظام اقتصادی، وجود نابرابری‌ها و بازماندگی‌ها آرزوها موجب می‌شود که آنان به جای انفعال، به عاملیت مهاجرتی روی آورده و اقداماتی را برای تسریع فرآیند خروج از کشور انجام دهند. در این مسیر، هویت مهاجرتی آنان تقویت شده و به مثابه راهی برای رهایی از محدودیت‌های موجود، در جهت تعقیب زیست جهان آرمانی خود حرکت می‌کنند. این پدیده نشان‌دهنده تغییر نگرش دانش‌آموزان از امید به آینده در داخل کشور به جست‌وجوی فرصت‌های مطلوب در خارج است.

تعقیب زیست جهان آرمانی نیازمند کنش‌گری فعال است. دانش‌آموزانی که در سطوح فردی شخصیت مهاجرت‌گونه دارند و با اقدامات فردی تلاش می‌کنند، در واقع بر اساس ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های خود، زیست جهانی

شکل ۱: مدل پارادایمی پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Fig. 1: Paradigm Model of the Study (Authors, 2024).

ایده‌آل را ترسیم کرده و برای رسیدن به آن تلاش می‌کنند. این پویایی فردی، در کنار شرایط اجتماعی، یک مسیر ترکیبی از مقاومت و امید را در جهت تغییر سرنوشت ایجاد می‌کند. داشتن تصورات مثبت از این پدیده ناشی از عوامل کششی در جوامع توسعه‌یافته است. امکان امیدواری به آینده بهتر، دسترسی به امکانات صنعتی و تکنولوژیکی در کشورهای توسعه‌یافته و فرصت‌های آموزشی بهتر، درآمد بالاتر، فرصت‌های پژوهشی فراوان و جذابیت زندگی مدرن نیز از جمله این عوامل هستند. علاوه بر این‌ها، دسترسی آسان به فرصت‌های شغلی، ثبات سیاسی و اجتماعی نیز به عنوان عوامل کششی عمل می‌کنند و افراد را به مهاجرت ترغیب می‌نمایند (لی، ۱۹۹۶). هم‌چنین برای دانش‌آموزان مهاجرت با توجه به قابلیت‌هایی که دارند می‌تواند بازایی هویتی را خود را انجام دهند و مهاجرت را برای امنیت هستی‌شناختی خود تلقی می‌کنند. دیکنز این فاصله‌گذاری را تلاش‌های گریز می‌نامد که هدف از آن حفظ کنترل بر دنیای پیرامون و بازپس‌گیری امنیت هستی‌شناختی است. او فعالیت‌های متعددی مانند گریز تخیلی و انتظار را اشاره کرده است که می‌توانند برای حفظ و بازایی امنیت هستی‌شناختی انجام شوند (دیکنز، ۱۳۷۷). نوجوانان با روحیه مهاجرتی خود مانند ماجراجویی، استقلال و ریسک‌پذیری به نوعی با مهاجرت به دنبال رهایی‌طلبی هستند. به همین دلیل با استفاده از نظریه‌گزینه‌ی بودن مهاجرت، تحلیل رفتار مهاجرتی بر اساس ویژگی‌های فردی یکی از رویکردهای اساسی در مطالعه و تبیین مهاجرت محسوب می‌شود (لیچر و دیجانگ، ۱۹۹۰). افراد حاضر در پژوهش، تلاش‌های متعددی برای تسریع در روند مهاجرت انجام می‌دهند. این تلاش‌ها شامل یادگیری و حرفه‌ای‌شدن در زبان‌های خارجی، افزایش فعالیت‌های علمی است. هم‌چنین، اهتمام جدی‌تر به

شکل ۲: طرح‌واره نظری پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Fig. 2: Theoretical Framework of the Study (Authors, 2024).

تحصیل، بهبود نمرات و تلاش برای تقویت رزومه تحصیلی و کاری به منظور جلب نظر دانشگاه‌ها یا کارفرمایان خارجی از دیگر اقدامات آن‌ها به‌شمار می‌رود. جست‌وجوی فرصت‌های اپلای (برای دانشگاه‌ها) و آمادگی برای شرکت در فرآیندهای پیچیده مهاجرتی نیز نقش برجسته‌ای در برنامه‌های آن‌ها دارد. علاوه بر این، کسب درآمد بیش‌تر به منظور تأمین مالی هزینه‌های مهاجرت، از دیگر اهدافی است که افراد با برنامه‌ریزی دقیق دنبال می‌کنند. که با تحقیقات قمریان و همکاران (۱۳۹۹)، حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۹) و گیفین (۲۰۲۳) هم‌سو است. این اقدامات نشان‌دهنده تلاش فراگیر این افراد برای تحقق هدف مهاجرت و ارتقای شرایط زندگی‌شان است.

برای دانش‌آموزان مورد تحقیق، مهاجرت یک رفتار احساسی و هیجانی تلقی نمی‌شود؛ چرا که آنان در تسریع روند و مسیر مهاجرت اقداماتی را انجام می‌دهند. با توجه به رویکرد گزینشی بودن مهاجرت، تنها کسانی به رفتن از کشور دست می‌زنند که با اقداماتی مانند تقویت زبان و گسترش فعالیت‌های همه‌جانبه اعم از علم، ورزش و هنر، ویژگی یک فرد مستعد برای مهاجرت را پیدا کرده باشند (لیچر و دیجانگ، ۱۹۹۰). هم‌چنین از منظر لاری ساستاد مهاجرت یک اقدام عقلانی است که افراد با توجه به پتانسیل‌هایی که کسب کرده‌اند به آن فکر می‌کنند. یکی از آن موارد تأمین هزینه‌های مالی است؛ چرا که یک فرد مهاجر با توجه به مقایسه هزینه‌ها در مقصد و درآمد جمع‌آوری شده در مبدأ، دست به مهاجرت می‌زند (لهاسایی‌زاده، ۱۳۶۸). دانش‌آموزان مورد مطالعه برای این‌که عقلانی مهاجرت کنند با استفاده از موارد عمومی و حتی تخصصی و باتوجه به مهارت‌هایی که دارند (مانند تدریس و مترجمی)، در حال کسب درآمد هستند تا بتوانند سختی‌های مالی مهاجرت را کاهش داده و در خودکفایت‌ترین حالت ممکن مهاجرت کنند. این افراد، با گسست از ساختارهای ناکارآمد و نابرابر فعلی به زعم آنان، به دنبال خلق آینده‌ای هستند که در آن، امکان تحقق آرزوها و توانمندی‌های‌شان وجود داشته باشد. در این نگاه، آینده نه صرفاً یک بازه زمانی، بلکه

یک بستر اجتماعی بازتعریف شده است که تحت تأثیر مفاهیمی مانند عدالت، برابری، و فرصت‌های جهانی شکل می‌گیرد. تعقیب زیست‌جهان اتوپیا برای این سوژه‌ها، کنشی فعالانه است که با تصور و خلق آرمان‌شهری در ذهن آغاز می‌شود و در اقدامات واقعی برای دستیابی به آن ادامه می‌یابد. چنین سوژه‌هایی اغلب از گفتمان‌های رایج در جامعه خود فاصله می‌گیرند و هویتی جهانی را درونی می‌کنند که در آن، مرزهای جغرافیایی و فرهنگی اهمیت کم‌تری دارند.

با توجه به بساخت ذهنی دانش‌آموزان از مسیر مهاجرت، پیشنهاد می‌شود مداخلاتی طراحی شود که بتواند به بازسازی افق ذهنی آنان کمک کند. فراهم‌سازی فرصت‌هایی برای تحقق آرزوها و حس مفید بودن در داخل کشور، کاهش احساس طردشدگی از سوی نظام اقتصادی و آموزشی، و تقویت احساسات اثربخشی فردی در فضای بومی می‌تواند جای‌گزینی واقع‌گرایانه برای مسیر مهاجرت ارائه دهد. از سوی دیگر، شفاف‌سازی واقعیت‌های مقصد، اصلاح سیاست‌های نخبه‌گریز، و گشودن فضا برای مشارکت نوجوانان در فرآیندهای اجتماعی، می‌تواند از تثبیت هویت مهاجرتی در سنین پایین جلوگیری کند و امکان شکل‌گیری تصویرهای جای‌گزین و امیدبخش از آینده را در جامعه مبدأ فراهم سازد.

سپاسگزاری

این مقاله بر اساس پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول در رشته پژوهش علوم اجتماعی، که در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد انجام شده، تدوین شده است. نویسندگان از تمامی دانش‌آموزانی که با مشارکت خود در این پژوهش، امکان دسترسی به داده‌ها را فراهم آوردند، صمیمانه سپاسگزارند. هم‌چنین، از داوران محترم مقاله که با ارائه پیشنهادات سازنده، به بهبود کیفیت آن کمک نمودند، قدردانی می‌گردد.

مشارکت درصدی نویسندگان

مشارکت همه نویسندگان در نگارش مقاله برابر بوده است.

تعارض منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی، اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه تعارض و منافع در مطالب این مقاله وجود ندارد.

پی‌نوشت

1. Steinberg
2. Purposeful Planning
3. Heckman & Mosso
4. Castles
5. King & Raghuram
6. Van Dalen
7. Carling & Collins
8. Utility Maximization
9. Becker
10. Massey *et al.*
11. Sjaastad
12. Lichter & De Jong
13. Everett S Lee
14. Berş
15. Aniba
16. Khalid & Urbanski
17. Giffin
18. Timmerman
19. Carling & Schewel

20. Strauss & Corbin
21. Lee

کتابنامه

- اشتراوس، انسلم؛ و کوربین، جولیت، (۱۳۹۷). مبانی پژوهش کیفی، فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. ترجمه: ابراهیم افشار، تهران: نشر نی.
- افروغ، عماد، (۱۳۹۶). فضا و جامعه: فضای شهری و نابرابری اجتماعی "ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن". چاپ دوم، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- آسایش، امید؛ کاظمی‌پور، عبدالمحمد؛ و صدیقی، بهرنگ، (۱۳۹۸). «سودای مهاجرت: میل به مهاجرت و تصویر ذهنی از غرب در تجربه دانشجویان مهاجران ایرانی». نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۵(۵۷): ۵۱-۸۳. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2020.3826>
- بلیکی، نورمن، (۱۳۹۶). پارادایم‌های تحقیق در علوم انسانی. ترجمه سیدحمیدرضا حسنی، محمدتقی ایمان، سیدمسعود ماجدی، چاپ سوم، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- تریسی، ساراجی، (۱۳۹۴). روش‌های تحقیق کیفی. ترجمه حسین خنیفر و طاهره منیری شریف، تهران: کتاب مهربان.
- دیکنز، پیتر، (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی شهری. ترجمه حسین بهروان، مشهد: آستان قدس رضوی.
- رضایی، مریم؛ و صادقی، رسول، (۱۴۰۰). «سودای مهاجرت: تمایل ایرانی‌ها به مهاجرت و عوامل تعیین‌کننده آن». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۰(۱۸): ۳۵-۶۲. <https://doi.org/10.22084/csr.2021.21216.1772>
- شعبانی، صائب؛ و فرهنگ رنجبر، موسی، (۱۳۹۶). «علل مهاجرت ایرانیان؛ با تاکید بر ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰». فصلنامه مطالعات منافع ملی، ۲(۸): ۱۳۱-۱۵۳. <http://noo.rs/5WRoV>
- شکیباراد، عاطفه؛ صابری، هائیده؛ و ثابت، مهرداد، (۱۴۰۰). «برساخت اجتماعی مهاجرت بین‌المللی نخبگان و پیامدهای توسعه‌ای آن به شیوه پژوهش زمینه‌ای». مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۴(۵۳): ۱۶۷-۱۸۷. <https://doi.org/10.30495/jisds.2022.19718>
- شهریارپور، رضا؛ امین‌بیدختی، علی‌اکبر؛ محمدی‌فر، محمدعلی؛ و کیانی، کورش، (۱۳۹۶). «پیش‌بینی گرایش به مهاجرت دانشجویان نخبه از کشور بر اساس تأثیر میزان رضایت و نگرش آنان نسبت به تصویر و جو دانشگاه (مطالعه موردی: دانشگاه سمنان)». فصلنامه آموزش عالی ایران، ۸(۳): ۲۶-۴۹. <https://ihej.ir/article-1-910-fa.html>
- صادقی‌جعفری، جواد، و شینی‌میرزاده، پگاه، (۱۴۰۲). «بررسی تمایل به مهاجرت از ایران و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان)». مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۱۷(۲): ۲۹-۵۶. <https://doi.org/10.22034/jss.2024.2004302.1778>
- صادقی، رسول؛ و سیدحسینی، سیده متین، (۱۳۹۷). «میزان تمایل جوانان به مهاجرت بین‌المللی و عوامل تعیین‌کننده آن در شهر تهران»، نشریه مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۸(۴۳): ۹-۲۶. https://faslname.msy.gov.ir/article_295.html
- صادقی‌نژاد، مهسا؛ و مظلوم خراسانی، محمد، (۱۳۹۷). «نگرش نخبگان علمی به آینده شغلی در ایران و تأثیر آن بر تمایل به مهاجرت». فصلنامه توسعه اجتماعی، ۱۲(۳): ۱-۲۸. <https://doi.org/10.22055/qjss.2018.13651>
- صفری، حافظ، (۱۴۰۱). «میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی در داوطلبان کنکور سراسری». فصلنامه مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، ۵(۳): ۹۳-۱۰۶. <http://www.asscs.ir/post.aspx?id=772>
- صلواتی، بهرام، (۱۴۰۱). سالنامه مهاجرتی ایران ۱۴۰۱. رصدخانه مهاجرت ایران: پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف.

- فاطمی، فاطمه؛ اربابی، فاطمه؛ محمودی، آزاده؛ بلوچ لاشاری، فاطمه، (۱۴۰۳). «بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت خارج از کشور زنان: مرور سیستماتیک». فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۸۴: ۲۱-۴۶. <http://noo.rs/V8MTA>

- فلاح حقیقی، نگین؛ شریفی، زینب؛ و احمدی، حامین، (۱۴۰۳). «تبیین پدیده مهاجرت و علل آن با رویکرد کیفی (مورد مطالعه: استان یزد)». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۳(۲۴): ۲۵۳-۲۹۶. <https://doi.org/10.22084/csr.2024.28512.2248>

- فلیک، اووه، (۱۳۹۹). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی، چاپ یازدهم، تهران: نشر نی.
- فیروزی‌سوره، راضیه؛ نجاتی حسینی، سید محمود؛ موسوی، یعقوب؛ و امیرمظاهری، مسعود، (۱۳۹۹). «تحلیل اجتماعی تمایل به مهاجرت دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان تحصیلات تکمیلی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران». فصلنامه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، ۶(۱): ۱۳۲-۱۴۳. <https://doi.org/10.22034/ijes.2020.43781>

- قانع‌راد، محمدمبین، (۱۳۸۸). «نامنی هستی‌شناختی زندگی شهری در آثار روشن‌فکران ادبی (شهر تهران در دهه‌های چهل و پنجاه شمسی)». مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۳(۲): ۶۲-۸۵. <http://noo.rs/3tvJV>

- قمریان، فاطمه؛ فتحی، سروش؛ و نوابخش، مهرداد، (۱۳۹۹). «بررسی نگرش دانشجویان به پدیده مهاجرت (مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف و علم و صنعت)». فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۰(۲): ۷۷۳-۷۸۸. DOR: 20.1001.1.22286462.1399.10.38.12.7
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی، (۱۳۶۸). نظریات مهاجرت. شیراز: انتشارات نوید.

- Afrough, E., (2017). *Space and Society: Urban Space and Social Inequality "Providing a Model for Spatial Segregation and Its Consequences"*. 2nd Edition, Tehran: Tarbiat Modares University.

- Asayesh, O., Kazemipur, A. & Sadighi, B., (2020). "Migration Aspiration: The Migration Tendency and the Image of the West Among the Iranian Student-Migrants". *Cultural Studies & Communication*, 15(57): 51-83. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2020.38265> (In Persian).

- Becker, G. S., (1976). *The Economic Approach to Human Behavior*. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226217062.001.0001>

- Berşe, S., Karacan, E., Zivdir Yeşilyurt, P. & Genograms, Z., (2025). "Impact of hopelessness on migration intentions of nursing students: a path analysis". *BMC Nursing*, 24 (1): 29. <https://doi.org/10.1186/s12912-024-02667-5>

- Blakey, N., (2017). *Paradigms of Research in the Humanities*. Translated by: Seyyed Hamid Reza Hassani, Mohammad Taghi Iman, Seyyed Masoud Majedi, 3rd edition, Tehran: Hawzeh va Daneshgah.

- Carling, J. & Schewel, K., (2018). "Revisiting aspiration and ability in international migration". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6): 945-963. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384146>

- Carling, J. & Collins, F. L., (2017). "Aspiration, desire and the drivers of migration". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44 (2):1-18. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384134>

- Castles, S., de Haas, H. & Miller, M. J., (2020). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Bloomsbury Publishing.

- Dickens, P., (1998). *Urban Sociology*. Translated by: Hossein Baharvan, Mashhad: Astan Quds Razavi.
- Fallah Haghighi, N., Sharifi, Z. & Ahmadi, H., (2024). "Explaining the Phenomenon of Migration and its Causes with a Qualitative Approach (The Case of: Yazd Province)". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 13(24): 253-296. <https://doi.org/10.22084/csr.2024.28512.2248> (In Persian).
- Fatemi, F., Arbabi, F., Mahmoudi, A. & Baluch Lashari, F., (2014). "Investigating the factors affecting women's migration abroad: A systematic review". *Quarterly Journal of Psychological Studies and Educational Sciences*, 84: 21-46. <http://noo.rs/V8MTA> (In Persian).
- Firozysoreh, R., Nejatihosein, S. M., Mousavi, Y. & Amirmazaheri, M., (2020). "Social analysis of the tendency of academics to migrate: Case study of graduate students of Science and Research Branch of Islamic Azad University of Tehran". *Sociology of Education*, 6(1): 132-143. <https://doi.org/10.22034/ijes.2020.43781> (In Persian).
- Flick, U., (2020). *Introduction to Qualitative Research*. Translated by: Hadi Jalili, 11th edition, Tehran: Ney Publishing.
- Gassemi, K. & Aniba, L. (2024). "The Brain Drain of Moroccan IT Profiles: An Exploratory Qualitative Study within Y and Z Generations". *International Review of Management and Marketing*, 14(4): 37-45. <https://doi.org/10.32479/irmm.16268>
- Ghamarian, F., Fathi, S. & navabakhsh, M., (2020). "Investigating Students' Attitude to Migration Phenomenon". *Geography (Regional Planning)*, 10(2-2): 773-788. DOR: 20.1001.1.22286462.1399.1 0.38.12.7 (In Persian).
- Ghanei Rad, M. A., (2009). "Ontological Insecurity of Urban Life in the Works of Literary Enlightenment (Tehran City in the Forties and Fifties of the Islamic Calendar)". *Iranian Journal of Social Studies*, 3(2): 62-85. <http://noo.rs/3tvJV> (In Persian).
- Giffin, C. E., Schinke, R. J., Larivière, M., Coholic, D. & Li, Y., (2024). "Migration and meaning: an exploration of elite refugee athletes' transitions into the Canadian sports system". *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 22(6): 1460-1479. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2023.2219460>
- Heckman, J. J. & Mosso, S., (2014). "The economics of human development and social mobility". *Annu. Rev. Econ.*, 6(1): 689-733. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080213-040753>- Khalid, B. & Urbański, M., (2021). "Approaches to understanding migration: A multi-country analysis of the push and pull migration trend". *Economics and Sociology*, 14(4): 242-267. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2021/14-4/14>
- King, R. & Raghuram, P., (2013). "International student migration: Mapping the field and new research agendas". *Population, space and place*, 19(2): 127-137. <https://doi.org/10.1002/psp.1746>
- Lee, E. S., (1996). "A Theory of Migration". *Demography*, 3(1): 47-57. <http://www.jstor.org/stable/2060063>
- Lehsaei Zadeh, A. A., (1989). *Immigration Theories*. Shiraz: Navid Publications.

- Lichter, D. T. & De Jong, G. F., (1990). "The United States". In: *International Handbook on Internal Migration*, edited by Charles B. Nam, William J. Serow, and David F. Sly. New York: Greenwood Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J. E., (1993). "Theories of international migration: A review and appraisal". *Population and Development Review*, 19(3): 431-466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Powell, R. R., (1999). "Recent Trends in Research: A mythological Essay". *Library and information since research*, 21(1): 91-119. [https://doi.org/10.1016/S0740-8188\(99\)80007-3](https://doi.org/10.1016/S0740-8188(99)80007-3)
- Rezaei, M. & Sadeghi, R., (2021). "Migration Aspiration of Iranians and Its Determinants. Two Quarterly". *Journal of Contemporary Sociological Research*, 10(18): 35-62. <https://doi.org/10.34172/ddj.2021.03> (In Persian).
- Sadeghi Jafari, J. & Sheyni Mirzadeh, P., (2023). "Investigating the Contributing Factors to Emigration Intension from Iran among Postgraduate Students at University of Isfahan". *Journal of Iranian Social Studies*, 17(2): 56-29. <https://doi.org/10.22034/jss.2024.2004302.1778> (In Persian).
- Sadeghi, R. & Seyyed Hosseini, S. M., (2019). "Tendency of Youth toward International Migration and Its Determinants in Tehran". *Strategic Studies on Youth and Sports*, 18(43): 9-26. https://fasname.msy.gov.ir/article_295.html (In Persian).
- Sadeghinezhad, M. & Mazloun khorasani, M., (2018). "Scientific Elites' Attitude to Future Career in Iran and Its Effect on Tendency to Migration". *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 12(3): 1-28. <https://doi.org/10.22055/qjsd.2018.13651> (In Persian).
- Safri, H., (2022). "The level of inclination and decision for international migration among university entrance exam candidates". *Journal of Applied Studies in Social Sciences and Sociology*, 5 (3): 93-106. <http://www.asscs.ir/post.aspx?id=772> (In Persian).
- Shabani, S. & Farhang-Ranjbar, M., (2017). "Reasons for the Migration of Iranians; with an Emphasis on 2001 to 2011". *Quarterly Journal of National Interests Studies*, 2 (8): 131-153. <http://noo.rs/5WRoV> (In Persian).
- Shahriyarpur, R., Amin Bidokhti, A. A., Mohammadi Far, M. A. & Kiani, K., (2017). "Predicting the inclination to emigrate among elite students based on the impact of their satisfaction level and attitude towards the image and atmosphere of the university (Case study: Semnan University)". *Iranian Journal of Higher Education*, 8 (3): 26-49. <https://ihej.ir/article-1-910-fa.html> (In Persian).
- Shakibaraad, A., Saberi, H. & Sahbat, M., (2021). "The social construction of international migration of elites and its developmental consequences through field research". *Journal of Social Development Studies of Iran*, 14(53): 167-187. <https://doi.org/10.30495/jisds.2022.19718> (In Persian).
- Solavati, B., (2022). *Iranian Migration Yearbook 2022*. Migration Observatory of Iran: Policy Research Institute of Sharif University of Technology.
- Steinberg, L., (2017). *Adolescence*. McGraw-Hill Education.
- Strauss, A. & Corbin, J., (2018). *"Fundamentals of Qualitative Research", Techniques and Stages of Grounded Theory Generation*. Translated by: Ebrahim Afshar, Tehran: Nay Publishing.

- Timmerman, C., Hemmerechts, K. & Willems, R., (2021). “Youth and Migration Aspirations: A Capability Approach”. *Migration Studies*, 9(3): 772–792. <https://doi.org/10.1093/migration/mnaa013>
- Tracy, S., (2015). *Qualitative Research Methods*. Translated by: Khenifar, H. Moniri Sharif, T, Tehran: Mehreban Publishing.
- Urbański, M., (2022). “Comparing Push and Pull Factors Affecting Migration”. *Economies*, 10 (21): 1-15. <https://doi.org/10.3390/economies10010021>
- Van Dalen, H. P., Groenewold, G. & Schoorl, J. J., (2005). “Out of Africa: what drives the pressure to emigrate?”. *Journal of Population Economics*, 18: 741–778. <https://doi.org/10.1007/s00148-005-0003-5>

